

УДК 340.12

ЮРИДИЧНА ДОПОМОГА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Гладун Г.І.

Львівський державний університет внутрішніх справ

У статті запропоновано філософсько-правове дослідження феномену юридичної допомоги як результату правової соціалізації людини. Розкривається філософсько-правова суть юридичної допомоги відповідно до рівня правової соціалізації людини. Актуалізується процес правової соціалізації, в якому людина не лише ознайомлюється та засвоює юридичні норми та закони, вона починає розуміти і усвідомлювати всі елементи правової системи як деяку логічно завершену систему правил, вникати у суть і значення правових понять. Автор дійшла висновку, що розвиток юридичної допомоги робить свій важливий внесок у розв'язання кардинальних завдань сучасної соціально-правової практики, що, у свою чергу, пов'язані із забезпеченням правових реформ, що проводяться в Україні.

Ключові слова: людина, громадянин, суспільство, держава, право, юридична допомога, правова соціалізація, філософія права.

Постановка проблеми. Юридична допомога як вид соціально-правового регулювання взаємовідносин, не тільки правових, але й у значно ширшому розумінні, у суспільстві, здійснює прямий вплив на процеси соціалізації особистості, орієнтуючи індивіда в різноманітті соціального буття.

Вона через безпосереднє застосування юридичної практики та набутого правового досвіду у вирішенні проблем, з якими зустрічаються учасники правовідносин, створює певні моделі дій, вчинення яких дозволяє особі досягнути бажаного результату із меншими затратами зусиль і часу, дозволяє спрямовувати діяльність суб'єктів правовідносин в русі однакової реалізації правових норм, у тому числі їх правозастосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя у вивченні суті та значення юридичної допомоги заклали праці таких авторів, як І. Бондаренко, М. Варій, Х. Горецька, В. Головченко, І. Коваленко, В. Подзолков, А. Потьомкін, С. Фролов та ін. Попри те, питання філософсько-правового вивчення юридичної допомоги як правової соціалізації людини одержали поверхове висвітлення.

Мета стаття. Філософсько-правове дослідження основних аспектів, що визначають дефініцію юридичної допомоги як правової соціалізації людини.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У юридичній літературі знаходимо різні підходи до визначення терміну «правова соціалізація» [5, с. 2]. Так, Коваленко І.П. визначає термін «правова соціалізація» як «перманентний процес залучення людини до правовідносин, формування в неї правосвідомості та правомірної поведінки. Дослідники Головченко В. і Потьомкін О. під правовою соціалізацією розуміють «процес, завдяки якому люди вчаться думати і вести себе відповідно до засвоєння та активного відтворення соціально-правового досвіду, набутого в умовах спілкування з іншими людьми і суспільством в цілому, а також різних видів суспільно-правової дійсності» [3, с. 103]. Як бачимо із поданих вище визначень, правову соціалізацію характеризують як певний процес включення індивіда в систему правовідносин через засвоєння ним правової культури даного суспільства. як наслідок проведення правової соціалізації відбувається певна зміна правомірної поведінки за примусом на правомірну поведінку за особистісними особливостями. Але суспільні наслідки проведення правової соціалізації наступлять у суспільстві в той момент, коли індивіди, як зазначає Е. Фромм, «досягнуть такого типу поведінки, за якого вони бачають діяти так, як вони повинні діяти як члени даного суспільства. Вони повинні бажати робити те, що необхідно для суспільства» [7, с. 108].

У процесі соціалізації людина не тільки ознайомлюється та засвоює юридичні норми та закони, вона починає розуміти і усвідомлювати всі елементи правової системи як деяку логічно завершену систему правил, вникати у суть і значення правових понять.

Тому в основу правової соціалізації у сучасному суспільстві можна віднести наступні процеси:

- засвоєння, оцінка правових норм і правової поведінки, вибір певної особистої життєвої позиції стосовно цих норм і поведінки;
- розуміння принципів та способів безпосередньої реалізації норм у юридичній практиці;
- усвідомлення та формування власного ставлення до правових інститутів та установ;
- розуміння та засвоєння правової ідеології як системного, науково обґрунтованого відображення правової дійсності в науково визначених ідеях, поняттях, принципах.

На думку Подзолкова В.Г., у правову соціалізацію також включають:

- засвоєння критеріїв оцінок юридичних ситуацій;
- вивчення законів й соціальних вимог, що визначають міру можливостей і належної поведінки в суспільстві;
- усвідомлення своїх прав і обов'язків та способів їхньої реалізації;
- оволодіння необхідними соціальними навичками шляхом правового навчання, правової освіти [6, с. 35].

Надання юридичної допомоги, консультацій, участь у правових конфліктах не тільки стають фактом правового регулювання потреб і вимог суспільства, суспільних груп чи окремих громадян. Разом із усвідомленням суспільно важливого способу правового впливу на них, визначення суспільно значимої позитивної, тобто належної та дозволеної (з точки загальноприйнятих у суспільстві норм і моралі, законів і приписів) поведінки, накладення різноманітних заборон та засудження негативних суспільних явищ – все це оптимізує процеси соціалізації громадян у суспільстві.

Крім того, внаслідок свого об'єктивного і суб'єктивного характеру юридична допомога допомагає усунути чималу кількість правових суперечностей, колізій, прогалин у законодавстві, які часто виявляються лише на практиці правозастосування. Це значно сприяє підвищенню ефективності реалізації правових норм. Таким чином завдяки здійсненню юридичної допомоги зміст багатьох норм права конкретизується в ході правової практики, узгоджується із вимогами інших правових норм, виявляються і долаються суперечності застосування законодавчих актів, заповнюються прогалини у праві тощо.

Разом з тим функціонування юридичної допомоги повинна ґрунтуватися на певних принципах, до найважливіших з них, на нашу думку, слід віднести такі:

- 1) принцип загальності або демократизації (правова освіта та юридична допомога доступна для будь-якої людини незалежно від її соціального становища і походження, віку, національності, статі і т. ін.).
- 2) принцип творчого ставлення до практичного застосування юридичних знань і навиків. Юридичну допомогу не можна зводити лише до

надбання і споживання правових знань. Правову освітню діяльність сьогодні необхідно розуміти як діяльність не стільки репродуктивну, що відтворює, скільки як продуктивну, творчу, у процесі якої громадяни не тільки засвоюють правові знання й способи їх використання, а й самі створюють новий соціально значущий досвід у правовій сфері;

3) діяльність із надання юридичної допомоги повинна бути організована відповідно до суспільної природи будь-якої діяльності людини (надання юридичних консультацій, ознайомлення з новелами у законодавстві, вивчення вітчизняної і світової практики, проведення популярних лекторіїв для населення з метою ознайомлення їх прав, обов'язків та гарантування їх зі сторони держави тощо);

4) принцип єдності правового навчання і правового виховання;

5) принцип єдності теорії і практики в системі юридичної освіти;

6) принцип єдності всієї системи правової освіти, що забезпечує можливість кожній людині послідовно пройти всі рівні освітньої підготовки від шкільного навчання і до професійної підготовки юриста;

7) принцип системності освіти, що передбачає раціональну послідовність і взаємозв'язок навчальних дисциплін і форм навчально-освітньої роботи на основі найзагальніших логіко-дидактичних вимог до освіти;

8) принцип безперервності освіти. Правова освіта повинна продовжуватися протягом життя людини, оскільки правове поле постійно змінюється;

9) принцип соціальної ефективності правової освіти та її постійного оновлення.

За допомогою даних принципів можливо забезпечити суттєве зростання культурно-правового освітнього рівня особистості відповідно до постійно зростаючих потреб українського суспільства.

Одним з основних механізмів правової соціалізації є культурна трансмісія, або передавання соціальних, культурних, в тому числі і правових, цінностей, норм, способів поведінки іншим членам суспільства.

Варій М.Й. виокремлює три види культурної трансмісії [2, с. 217]:

- вертикальну (від батьків до дітей);
- горизонтальну (у спілкуванні з однолітками);
- непряму (через спеціалізовані інститути й контакти з іншими людьми в умовах суспільно значущої спільної діяльності).

Внаслідок такої культурно-правової трансмісії через юридичну допомогу здійснюється поступове розширення сфери соціальної взаємодії індивіда у процесі правовідносин, відбувається процес розвитку і правової саморегуляції у суспільстві, становлення суспільної та індивідуальної правосвідомості, засвоєння та реалізації соціальних ролей, правової поведінки у правових відносинах.

Крім того правова соціалізація допускає активну участь самої людини в освоєнні правових норм, засвоєнні правових навичок і вмій, необхідних для успішної соціально-правової адаптації у суспільстві.

В сучасних дослідженнях соціалізації людини виділяють два якісно відмінні типи соціалізації – первинний (або ранній) та вторинний.

Первинна соціалізація охоплює період дитинства, тобто, час, коли індивід стає членом суспільства та включається у сферу міжособистісних відносин у малих групах. В цей час, в основному, відбуваються два перші види культурно-правової трансмісії – вертикальній і горизонтальній, тобто на рівні спілкування у сім'ї та колі однолітків.

Вторинна соціалізація передбачає своєрідну трансформацію особистості (засвоєння нових цінностей і навичок), за допомогою якої вже соціалізований індивід інтегрується у нові сектори суспільства [2, с. 167]. Фактично це етап культурно-правової освіти і виховання відбувається через непряму трансмісію.

Розширення і поглиблення феномену юридичної допомоги як результату правової соціалізації людини здійснюється в наступних трьох основних сферах:

– у сфері діяльності – правова соціалізація пов'язана із засвоєнням нових видів діяльності, отриманих внаслідок прямої дії юридичної допомоги. Ця дія виявляється спрямованою на усвідомленні для конкретної людини її передусім особистісних смислів, найбільш значущих для неї у певних видах і аспектах діяльності;

– у сфері спілкування – юридична допомога через правову соціалізацію значно розширює коло спілкування його учасників, взаємозбагачує його зміст, сприяє збільшенню взаєморозуміння між учасниками процесу надання юридичної допомоги, розвиває навички професійного, етичного спілкування;

– у сфері самосвідомості – правова соціалізація значно сприяє формуванню власного «Я» як активного суб'єкта діяльності у правовій сфері, осмислення особистістю своєї соціальної приналежності, соціальної ролі, формування самооцінки тощо у ході здійснення правовідносин, що також має свій позитивний вплив і на правову поведінку людини у інших суспільних відносинах в соціумі.

Разом з тим, Бондаренко І.С. відзначає пріоритетну роль спрямованості на правомірну поведінку при здійсненні правової соціалізації людини, відзначаючи «вибірковість активності й відносин особи, включаючи взаємовідносини з правовою системою, а також включає в себе такі правоорієнтаційні рушійні її сили:

1) гармонійно розвинені духовні та матеріальні потреби, відсутність криміногенних деформацій;

2) високий рівень правової культури – правові погляди, ідеї, переконання, ідеали справедливості, законності, рівності, єдності прав та обов'язків тощо;

3) правомірні цілі, плани, наміри у житті та діяльності за умови повної неприйнятності протиправних намірів. Правова психологія особистості створює імунітет до протиправних намірів та їх конкретизації у будь-яких життєвих планах та планах;

4) правові установки, що знаходять вираження у пильній та стійкій увазі та інтересі до правових аспектів життя суспільства, колективу, групи, членом яких є особа, та суто законному їх вирішенню;

5) зацікавленість та потреба у правомірній поведінці та сприянні укріпленню законності й правопорядку;

6) правові мотиви – рушійні сили особистості, виражені в особистісній цінності правомірної поведінки» [1, с. 49–52].

Отже, суспільство через право як специфічну форму регулювання поведінки людей, виражену у сукупності правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих державною владою і спрямовані на забезпечення інтересів, потреб переважної більшості громадян. Без такої форми регулювання суспільних відносин неможливо забезпечити у державі права і свободи громадян, стабілізації суспільних відносин, встановлення цивілізованого правового порядку в країні, а отже, і зміцнення держави.

Особливу роль у проведенні правової соціалізації та організаційно-правових моментах надання юридичної допомоги належить державі. Горецька Х.В. підкреслює важливість включення держави у інституційний механізм правової соціалізації особи, оскільки саме інституційному механізму належить вплив різноманітних інституцій на індивіда, що має результатом засвоєння правових принципів, цінностей та правил поведінки у соціумі. На думку Горецької Х.В., саме держава встановлює та санкціонує обов'язкові правила поведінки для індивіда, а тому вона найбільш зацікавлена у їх засвоєнні та дотриманні [4, с. 31–32].

Висновки. У контексті інституційного механізму правової соціалізації удосконалення правової соціалізації є можливе шляхом прийняття якісних законів, які слід розуміти як сукупність сутнісних характеристик і здатності закону реально задовольняти суспільні потреби та приватні інтереси громадян; створення можливості широкого доступу до нормативно-правової бази; розробки і впровадження дієвих форм залучення громадян у правотворчу і правоохоронну діяльність.

Актуальними для можливості надання юридичної допомоги широким верствам населення є питання оптимізації правової соціалізації шляхом покращення роботи в цьому напрямку у державних інституціях. Слід значно посилити роботу в сфері розробки і впровадженні спеціальних програми юридичної підготовки співробітників правоохоронних органів і пенітенціарної системи, працівників судових органів, органів прокуратури, військовослужбовців, органів місцевого самоврядування тощо.

Включення громадянина у загальнообов'язковий порядок права через його соціалізацію відбувається через дотримання ним проголошених державою вимог до людини в формі правових приписів, з одного боку, та виконання цією особою даних вимог (правових обов'язків) – з іншого.

Юридична допомога неможлива без правової соціалізації особистості. Вже сама структура соціуму передбачає наявність, з одного боку, соціальних інституцій як необхідних засад існування держави, а, з іншого боку – комунікативних практик як основ сфери публічності демократичного та громадянського суспільства. Сучасне правове поле широко характеризується розвитком і впровадженням комунікативних практик, а тому комунікативна раціоналізація стали основними засадами процесів модернізації демократії, а також правового забезпечення громадянськості у сучасному суспільстві.

Список літератури:

1. Бондаренко І. С. Основні напрями правової соціалізації особистості / І. С. Бондаренко // Трипільська цивілізація. – № 8 (11). – 2012. – С. 49–52.
2. Варій М. Й Психологія: Навчальний посібник / М. Й. Варій. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
3. Головченко В. Правові механізми формування правосвідомості студентів / В. Головченко, А. Потьомкін // Право України. – 2006. – № 9. – С. 100–103.
4. Горещька Х. В. Праксеологія правової соціалізації: філософсько-правові проблеми / Х. В. Горещька // Наше право. – 2013. – № 7. – С. 31–35.
5. Коваленко І. П. Права соціалізація особистості як процес формування правової культури / І. П. Коваленко // Культура України. – 2011. – Вип.32. – С. 1–8.
6. Подзолков В. Г. Матеріали к курсу лекцій по правовому вихованню / В. Г. Подзолков. – Тула: ТГПУ, 2007. – 127 с.
7. Фролов С. С. Основы социологии: Учебное пособие / С. С. Фролов. – М.: Юристъ, 1997. – 343 с.

Гладун Г.И.

Львовский государственный университет внутренних дел

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ КАК РЕЗУЛЬТАТ ПРАВОВОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕКА**Аннотация**

В статье предложено философско-правовое исследование феномена юридической помощи как результата правовой социализации человека. Раскрывается философско-правовая суть юридической помощи соответственно уровню правовой социализации человека. Актуализируется процесс правовой социализации, в котором человек не только знакомится и осваивает юридические нормы и законы, он начинает понимать и осознавать все элементы правовой системы как некую логически обусловленную систему правил, вникать в суть правовых понятий. Автор пришел к выводу, что развитие юридической помощи делает свой важный вклад в решение юридических задач сегодняшней социально-правовой практики, что, в свою очередь, связаны с обеспечением правовых реформ, что ведутся в Украине.

Ключевые слова: человек, гражданин, общество, государство, право, юридическая помощь, правовая социализация, философия права.

Gladun G.I.

Lviv State University of Internal Affairs

LEGAL AID AS A RESULT OF LEGAL SOCIALIZATION**Summary**

The article suggested the philosophical and legal study of the phenomenon of legal aid as result of legal socialization of man. Reveals the philosophical and legal essence of the legal aid according to the level of legal socialization of man. Updated legal socialization process in which people not only meets and develops legal norms and laws, he begins to understand and be aware of all the elements of the legal system due to as some logical system of rules, to delve into the essence of the legal concepts. The authors concluded that the development of legal aid makes an important contribution to solving the legal problems of today's social and legal practices, which, in turn, related to the provision of legal reforms that are carried out in Ukraine.

Keywords: a man, a citizen, society, state, law, legal aid, legal socialization, legal philosophy.